PÉTER LÁSZLÓ

VERES PÉTER LEVELEIBŐL

Először 1941-ben találkoztam Veres Péterrel. Még csak a nevével, könyvével. Ha jól emlékszem, *Bakos Karcsinak* hívták azt a fiút, akitől először hallottam Veres Péter, Németh László, Erdei Ferenc s a többiek nevét, ő mutatta föl műveiket, beszélt róluk. Veres Pétertől a *Mit ér az ember, ha magyar?* című kötetet.

Utána kezdtem könyvtáram megalapozni a népi írók műveivel, lettem a népi kulturális mozgalom hívévé, sőt megszállottjává. Ez vezetett a néprajzi és nyelvjárási érdeklődésemhez, amely utóbb tudományos munkásságom irányát is megszabta.

Kezet pedig 1945 márciusának első napjaiban fogtam Veres Péterrel. Megdöbbenek, ha rágondolok: alig négy évvel volt ő idősebb akkor, mint én most vagyok. A *Délmagyarország* Jókai utcai szerkesztőségében faggattuk *Lőkös Zoltánnal* a várható átalakulásról, elképzeléseiről, mindenről. Még a dialektika mibenlétét is tőle kérdeztük meg először, hiszen azelőtt hírét sem hallottuk. Beszélgetésünkből írta Lőkös Zoltán az ifjúsági lapban, az *Utunk*-ban április 11-én a *Veres Péter nyilatkozata* című interjúját.

Utána sokszor találkoztunk. Ott voltunk Vásárhelyen 1945 nyarán a parasztpárt nagygyűlésén, 1946 tavaszán a ceglédi parasztnapon (ahol Illyéssel ismerkedtünk meg anekdotába illő körülmények között), mindenhol jelen voltunk, ha Péter bácsi a környéken beszélt. Egyszer a falumban, Szőregen is volt, meglátogatta a különben gyér és gyatra helyi parasztpárti szervezetet, tájékozódott — akkori tisztéhez illően — a földreform állásáról.

1946 végén olvastam a lapokban, hogy a kormány több tagja *Mezőhegyesre ment vadászni.* Fölháborodtam. Tudtam, hogy pár éve még Horthy járt oda, emlékeztem, hogy annak idején a csanádi vasút töltésének két oldalán ötvenméterenként állt egy-egy csendőr Őfőméltósága biztonsága végett. S most a népi demokrácia vezetői utánozzák a régi urakat? Fölveszik ugyanazt az úri tempót?

Egészen megdöbbentett, hogy a névsorban Veres Pétert is ott láttam. Ez nem fért össze rajongó lelkemben a róla kialakított képpel. Elkeseredésemben még verset is fabrikáltam róla, az volt a csattanója: *„Veres Péter — bakot lőtt".* De ezt csak pár barátom látta. Azt meg senki sem, hogy szemrehányó levelet írtam Péter bácsinak. Meg is toldottam még néhány egyéb kritikai észrevétellel, főleg amit Szőregen tapasztaltam a forradalom címén fölülkerült új vezetők magatartásában.

Veres Péter válaszolt.

Voltaképpen kétszer is. Mert egyik utolsó kötetében, az *Őszi változatok*-ban (1969) a nyilvánosság előtt is beszámolt a mezőhegyesi ügyről. Egy évet téved, 1947 őszére teszi a dolgot. Elmondja, hogy pártközi értekezlet volt ott — fácánvadászattal egybekötve. És persze vadászlakomával. Hiába húzódozott, beugratták Tildyék, Rákosiék a vadászatba is. Most már bevallja — amit a nekem írott levél még kissé

palástol — a lelkiismeret-furdalást, hogy belement a mezőhegyesi kirándulásba: „mit szólnak hozzá a parasztok, hogy már mi is...?" De levelének és kései vallomásának hitelét egyaránt igazolja, hogy mindkét helyen egybehangzón írja: cseléd-házban, a parasztpárt helyi vezetőjénél aludt. Haza is vitt pár fácánt: „Akkor ettünk életünkben először fácánhúst. Jó volt. De sohase vadásztam többet. Nem mentem, ha hívtak se. Később már nem is hívtak" (202—203. p.).

S most lássuk a levelet. Hivatalos levélpapíron, géppel íródott az eleje, de az utóiratot kézírással toldotta hozzá Péter bácsi. S ez az utóirat tán érdekesebb a protokolláris ízű hivatalosabb résznél. Maga az is érdekes, hogy szükségesnek érezte még az utóiratban adott megokolást is. S mindezt — egy 21 éves diáknak!

1

NEMZETI PARASZTPÁRT
ORSZÁGOS ELNÖKSÉGE
BUDAPEST, VI., Andrássy-út 25
Telefon: 221-220

Budapest, 1947. január 17.

Kedves Barátom!

Érdekes leveledet elolvastam, és úgy hiszem, gondolkodó ember vagy. De egy kicsit még hevülékeny és túlságosan hamar megrémülő. Pl. a mezőhegyesi vadászatra vonatkozólag igaz, hogy Te csak azt tudhatod, hogy a politikusok vadásznak, azt viszont talán csak sejted, hogy a vadászat inkább csak ürügy volt arra, hogy a politikusokat idegen környezetben, kiragadva a befolyásoktól és a napi robotból, újabb megbeszélésekre volt alkalom. Hogy a nép, ahogy írod, elégedetlen, az így van. De nem a vadászat miatt, mert ez a vadászat a kisebbik hiba azok mellett a hibák mellett, amelyek miatt már nekem is „vadászni" kell járnom.

Amit a közéleti romlásról, korrupcióról, új nepotizmusról írsz, az igaz. De ez annak a felemás társadalmi képletnek az eredménye, amit ma Magyarországon tapasztalhatunk, és az ezen való változtatás csak bizonyos idő után és tudásbeli, öntudatbeli gyarapodás után várható. A háború, a nyomorúság valóban színvonal alá süllyesztette az ország közéletét, de hidd meg, akadnak azért még öntudatos, áldozatot vállaló és önzetlen emberek is Magyarországon.

Azt az igazságot, hogy „minden szentnek maga felé hajlik a keze", ezt vonatkoztasd minden rendszerre, minden pártra és az emberek nagyobbik részére is.

Gondolkodj továbbra is, és látó szemmel nézd a jelenségeket, de nagyon vigyázz, hogy ne ess a köldöknézés hibájába, és kritikáddal inkább építeni és javítani akard a demokráciát, mint destruálni és gyengíteni. Szükséges, hogy legyenek őszinte bírálói társadalmunknak, de ahhoz, hogy valaki joggal bírálhasson, ahhoz lélek, puritánság és bizonyos fokú bölcsesség is kell.

Kell, hogy a bíráló megértse a szituációkat, felfedezze a nüanszbeli különbségeket is, necsak a kirívó hibákat és az otromba baklövéseket lássa. És az is fontos, hogy aki bírál, érezzen magában annyi jogot, és ismerje önmagát annyira, hogy nyugodtan mondjon véleményt olyan dolgokról, amelyeket adott körülmények között ő sem csinálna másképpen.

Jókívánságaidat viszonzom. Isten áldjon.

Néppel a Népért!
Veres Péter
nemzetgyűlési képviselő,
a Nemzeti Parasztpárt országos elnöke

U. i. Ha olyan aggodalmaid vannak, hogy már mi is korrumpálódunk, nézz széjjel a központunkban, s megláthatod, hogy sajnos, nagyon szegények vagyunk. Fűtetlen szobában és jó ruha nélkül fagyoskodnak az embereink, mert bírálóink vannak, de fizető tagjaink alig akadnak. Ami pedig Mezőhegyest illeti — sajnos — nekem

is el kellett menni, mert a kultusztárca ügye a mi ügyünk. De nem jutott dűlőre. A vadászat egyébként engem nem érdekel, s még aludni is egy cselédházban aludtam pártunk ottani vezetőjénél. De látnom kellett már Mezőhegyest, mert 1945 tavaszán én mentem oda repülőgépen meghagyni a törzsgazdaságot, és kiosztani, amit lehet.

Kicsit elröstelltem magam Péter bácsi levele olvastán.

Az ötvenes években már mint az írószövetség elnöke fordult meg többször Szegeden, s ilyenkor, ha éppen nem voltam helyben kegyvesztett, én is megfordultam társaságában. Egyszer a Kőrössy-halászcsárdából feleségemmel és Julcsa nénivel az ő kocsiján jöttünk be, hogy mint a társaság „vidéki" tagjai, legtávolabb lakók, elérjük még a szőregi buszt. Vagy ekkor, vagy egy másik alkalommal, a Fülöpféle halászcsárdában, jóízűt vitatkoztunk Tömörkény realizmusáról, parasztismeretének mélységéről, határairól.

Ez a beszélgetés késztetett, hogy egy évtizeddel később, 1966 kora tavaszán, rávegyem: a készülő Tömörkény Emlékkönyvben fejtse ki álláspontját. Ne csak bennem maradjon meg, netán utóbb eltorzultan, véleménye, fogalmazza meg ő szabatosan, s így gazdagítsa mind Tömörkényről való ismereteinket, mind az ő életművét.

Körkérdésünkre levéllel válaszolt:

2

Kedves Barátaim!

A könnyebbik végén kezdem: azonnal válaszolok a levélre. De mit mondjak a kérdésre? Azt, hogy gyerekkoromban mennyire szerettem boszniai katonatörténeteit, amelyek véletlenül a kezembe kerültek, s aztán később hogyan és miért kezdődött a vitám vele?

Vita? Nem is vita, csak az a természetes irodalmi folyamat, hogy én nem lehetek se Jókai, se Mikszáth, se Móricz, de Gárdonyi, Tömörkény és Móra se, nekem Veres Péterré kell lennem, különben nem ér az egész íróság semmit.

Ehhez persze „elveket", ars poeticát is kellett magamnak — nekem valót létrehozni — és így tovább.

Ezt írjam meg? Vagy azt, hogy amikor 1916 őszén Szegedre kerültem — mint katona — nem találtam meg az igazi Tömörkény-nyelvet? A szegediek beszéde csak „hajazott rá" valamicskét — és így tovább: mi jó s mi nem jó a Csata a katonával-ban?

Egyelőre nem tudok egyebet mondani. Túl sok a dolgom, hajszásak a napjaim, és — öregszem.

Üdvözlettel

Bpest, 1966. III. 2. *Veres Péter*

Nem nyugodtam bele a kitérő válaszba, azonnal hosszú levélben iparkodtam meggyőzni, mennyire fontos nekünk, hogy szakítson időt nézetei részletesebb kifejtésére. Ő is rögtön válaszolt — a legendás sárga postai lapon:

3

1966. III. 7.

Kedves Barátom!

Mint mondám, arra, hogy egy jóhiszemmel küldött fontos levélre azonnal válaszoljak, én mindig kapható vagyok, mert ez lelkiismeretkérdés. Nem tudok addig dolgozni, amíg az asztalomon elintézetlen levelek vannak. Más dolog valamit elvállalni. Sok ilyen kívánság gyűlik össze egyszer-egyszer, amikor nekem esetleg éppen más mániáim vagy sürgős dolgaim vannak. Most itt van előttem egy majd-

nem megírt novella, amelyet sok napok óta nem tudok tisztába tenni. (Közben a kertben is dolgom van: metszeni kell.) Aztán itt van az asztalomon 740 oldal kefelevonat (nem írtam még ezt meg? — ha igen, elnézést az ismétlésért), válogatott elbeszéléseim vastag kötete, és az is idegesít. A régieket látnom kell, mert hátha nagyon borzasak, minden „életízűségük" mellett is.

Erre persze te azt mondhatod, hogy ennyi fáradsággal már a Tömörkény-cikket is megírhattam volna! Ha csak a mennyiséget nézzük: igazad van! Csakhogy nekem az íráshoz „lelki kedv" is kell, másképp nem megy. Mégis, hogy lásd, mennyire tele vagyok jóakarattal, az előbbi levélkének küldd vissza egy legépelt másolatát, hátha ki tudom kerekíteni egy igényes kis írásra.

Üdv *Veres Péter*

Még az érkezés napján, a forduló postával küldtem a gépelt másolatot. Két hónapig vártam türelmesen. Május 12-én zaklattam. Példálóztam is, hogy szép vallomásokat kaptunk Illyéstől, Fábrytól, s várom Németh Lászlóét is. Közben Erdeié, Déryé már meg is jelent a lapokban, folyóiratokban. Keltezetlen lapja, melyről a postabélyegző dátuma is lemaradt, megint rögtön jött, 17-én már kézhez kaptam:

4

Kedves Barátom!

A gyors, avagy éppen azonnali válasz azon erényeim közé tartozik, amelyet a legkönnyebb gyakorolni. Ti. ez mindig jó ürügy arra, hogy az ember ne dolgozzon. (Értve mint író...)

Megvallom, olvasva a Tömörkény-cikkeket, már volt némi lelkifurdalásom: elő kellene venni a gépelt másolatot, amit a múltkor elküldtél nekem.

Meg is találtam most a borítékot (rengeteg kézirat jön hozzám „bírálatra", véleménymondásra), benne a füzetedet a folklorizációról, de az én kis szövegem nincs ott! Meg kell keresnem, hisz nyilván azért vettem ki, hogy kikerekítsem, de egyelőre nem tudom, hol lehet.

Hát ez van, barátom.

Most pedig te engem itt nagyágyúkkal ijesztgetel, ami azt követeli tőlem: vagy jobbat, mélyebben járót, igazabbat, vagy semmit! Esetleg a semmi helyett valami elodázó, kibúvó szövegecskét. Körülbelül ez lesz a járható út, mert ezer fontosabb gond zaklat. Esetleg majd a következő nagy évfordulóra elmondom a magam igazolását. Ezt azonban most elő kell keresnem, vagy küldj egy másik másolatot.

Üdv. *Veres Péter*

A második másolat is aznap postára került. De közben 19-én levél jött Péter bácsitól, benne a kért írás is.

5

Kedves Péter László!

Az imént dobtam be azt a lev-lapot, amit azóta biztosan megkaptál. Mivel azonban úgysem tudtam a kezem alatt levő íráshoz visszatérni, meg aztán a szóbanforgó lelkiismeret is újra és újra megjelent, és mert az előbbi levlapot keresni nem volt se kedvem, se türelmem: íme hamarjában megírtam, amit tudtam. És azonnal küldöm is. Ha kell, majd legépelteted. Ha nem kell, küldd vissza, mert nincsen másolatom róla.

Sőt, ha kell is, akkor is küldj egy gépelt másolatot. Nektek van gépírónőtök, nekem meg nincs.

Hogy a lapokhoz is elkerüljön, azt rád bízom. Nem hiszem, hogy a Népszab. elfogadná. Nekik az ilyen ügyekben csak protokoll-hangú, kegyeletes írások kel-

lenek. Talán az És? De az is kérdéses. Ott is „literátus" szemlélet uralkodik. „Halottakról jót vagy semmit." S ha író a halott, annál inkább csak kegyelet jár neki, s nem igaz, őszinte szó.

De hagyjuk. Odabízom.

Üdvözlettel

Bpest, 1966. V. 14. *Veres Péter*

Május 20-án küldtem a gépelt másolatot. S panaszomat is: kimaradt a legfontosabb, a *Csata a katonával* kritikai elemzése, amiről korábban annyit vitáztunk, s amit az első levélben említett is, de a másolat elveszése miatt most kifelejtett. Kértem a pótlást. Jött is egy hét leforgása alatt. Keltezetlen, de 28-án érkezett kísérő levele így szól:

6

Kedves Barátom!

Tiszteletreméltó szívósságodnak végre megvan az eredménye: ezt is megírtam. Talán nem tökéletes az interpretáció (régen olvastam), de ebben az esetben nagyon bízom az emlékezetemben.

Már meg az első oldalon van egy mondat, amely kissé idétlen, azt is javítsd ki. Így: felülről a 11-ik sorban húzd ki az „a m e l y"-t, és „h i s z"-t írj be helyette. A 13-ik sorban pedig az „e l é g e d e t l e n v o l t a m" lesz a helyes. Utána pont.

A 2-ik oldalon a 3-ik sorban a „Leveles" nagy kezdőbetűvel írandó, mert az egy ligeti kocsmaféle volt.

A 3-ik oldalon alulról a 8-ik sorban a zárójeles mondat elejéről hiányzik az idézőjel.

Egyéb bajom nincs.

Üdvözlettel

Veres Péter

A két részt szépen egymásba illesztettem (az *Emlékkönyv*-ben ezt tipográfiával, hézaggal is érzékeltettem), a kért javításokat végrehajtottam. De ez nem volt elég. Jött a kis sárga lap megint; keltezés nélkül, de a postabélyegző szerint május 31-én adta föl:

7

Kedves Barátom!

ajaj, sose lesz vége! Ha már ennyire bennevagyunk, hadd legyen pontos a szöveg. Tehát: A mostani pótlás 5-ik oldalán felülről a 4-ik sor így kezdődjön: A z ó l o m k a t o n a a z o n b a n (Ti. zavar a sok „de")

A 12-ik sorban: nem h u r k o t, hanem h u r k á t

A 13-ik sorban: H a t e h á t J á n o s. Írd oda a Jánost, kell az ott, hisz éppen azt próbálom elmagyarázni, hogy Tömörkénynek, mint még sok akkori — és mosti — írónak, „János" a nép, s hogy én ezzel nem tudok megbarátkozni. Még az is valószínű, hogy az én Trilógiámban azért lett János a Balogh, és Julcsa a felesége, hogy megmutassam: egészen normális emberek ezek a Jánosok, még ha balogok is.

Üdv. Veres Péter

A javítás megtörtént, sőt később korrektúrát is kapott Péter bácsi, bár azon, úgy emlékszem, nem volt már javítanivalója. December első napjaiban szétküldtük a tiszteletpéldányokat. Ő rögtön megköszönte a következő levelezőlapon:

8

Kedves Barátaim!

Megkaptam a Tömörkény emlékkönyvet. Köszönöm. De nem azért írok, hanem azért, mert lehetetlen nem felháborodni az 1500 példányon. Igazán szépen megcsináltátok, és a magyar írótársadalom sem tekintette leráznivaló kegyes kötelességnek. Nem illene hát, ha legalább minden falusi könyvtárba eljutna, és persze minden rangosabb városi és járási, megyei funkciójú könyvtárban meg lehetne találni? Tudtommal 20 ezer könyvtárunk van. Valamivel tán még több is már. Úgy látszik, a könyviparban már új mechanizmus van: a luft-könyvkre és a blöffművekre van papír, pénz és — vásárló, az igazi irodalomra és a nemzeti közügyre, sőt az agyonbeszélt és agyonfontoskodott népművelésre nincs. Avagy Tömörkényt megismertetni és megérteni nem népművelés? Hát akkor micsoda? Nincs több hely a dühöngésre!

Üdvözlettel *Veres Péter*

Mindjárt válaszoltam. Egyrészt nyugtáztam elismerő sorait, másrészt — nehogy jogos dohogása ártatlant is érjen — megmagyaráztam, hogy a kiadvány a szegedi tanács áldozatkészségéből, a korábban számított 40 000 Ft helyett 51 000 Ft-ból jött létre, a megnőtt terjedelem miatt kellett lejjebb szállnunk az eredetileg tervezett 2500 példányról. Abban azonban igazat adtam neki: miért nem vállalkozott egy ilyen kiadványra a centenárium alkalmából valamely fővárosi kiadónk?

Ezzel a Tömörkény-ügyben történt levélváltásunk lezárult. Szóban 1968 tavaszán — szintén szegedi látogatása alkalmával, a Közművelődési Palota sarkán — arról beszélgettünk, mivel tudná még kiegészíteni a *Számadás*-ban megírt szegedi emlékeit, milyen szemelvénnyel képviseltessem őt a *Szegedi Tükör* címmel összeállított — máig kéziratban levő — antológiában, mely a Városnak az irodalomban tükröződő képét mutatná be.

Kevéssel utóbb, 1968 júniusában azzal fordultam hozzá, hogy a Somogyi-könyvtárban munkatársam, Groditzki Sándorné Tasnádi Mária bibliográfiát állított össze műveiről, és szeretnénk, ha megnézné, kiegészítené, vagy legalábbis segítségünkre lenne útbaigazításaival a teljessé tételben. Megint lapon válaszolt, de ez lakástüzemkor megsemmisült. Ebben említette, hogy Bartók János is készített már műveiről jegyzéket. Hanem amikor elküldtük neki a szépen bekötött bibliográfiát, Groditzkinénak címzett levelében nyugtázta, és adta meg a tájékoztatást:

9

Kedves Húgomasszony!

Mentségem: nem voltam itthon a múlt héten, s közben felgyűlt a postám. (Egyéb — írói — dolgokról nem is szólva.)

Belenézegettem a bibliográfiába. Érzem: nagyon hiányos, de ki győzné azt kideríteni, hogy mi hiányzik. Egyes dolgok viszont engem is meglepnek: kiestek az emlékezetemből.

Ami azonban a legfontosabb, ez a bibliográfia 1935-nél kezdődik, holott az én „íróságom" kezdete, mint íróé 1929, mint cikkíró, közéleti emberé kb. 1928. De lehet, hogy 1927. (Népszava.)

Az első írásom, írói értelemben: Századunk, 1929. február. Ettől kezdve szórványosan a következő lapokba írogattam: Századunk, Szocializmus, Mi Utunk, Népszava, Föld és Szabadság, Korunk. Ezenkívül persze különféle hozzászólásaim, cikkeim jelentek meg elfelejtett hetilapokban, baloldali és diáklapocskákban is. A legfontosabb írásaim a Korunkban, majd később a Gondolatban jelentek meg. De még a Szép Szóban is jelent meg egy pár írásom. Majd később a Márciusi Front lapjaiban, a Zilahy Lajos által szerkesztett Magyarországban, az ugyancsak általa szerkesztett Hídban, a Losonczy Géza által szerkesztett Tovább-ban. Sőt még Kovács Imre is szerkesztett egy

Híd-at, míg be nem tiltották. Aztán — de ezek már mind 1935 után (részben az előbbiek is) volt Magyar Út, Magyar Élet és persze az 1945 előtti Szabad Szó is. Még (később) az Egyedül Vagyunk, sőt egyik-másik nyilas lap — például az Összetartás és a Matolcsy Mátyás lapja (a címére nem emlékszem) is hozott le tőlem vitacikket vagy választ valami támadásra.

Nos, hamarjában csak ennyi jut eszembe. A Bartók János címe: Bpest, II. Palánta u. 21. Persze, az övé se teljes, és csak az ötvenes évek elejéig terjed.

Még valamit! A címek néha bosszantóan „zsurnálízűek". Ez a legtöbb esetben a szerkesztők bűne.

Mit mondjak még? Tisztelem a türelmét. Nem éri meg! Annak viszont már nagyon is volna értelme, ha az engem leginkább jellemző írásokból egy értelmes monográfiát írna valaki. Az összes írók közül engem ismer a legkevésbé a mai fiatal nemzedék. Amit tud, az se jó. Nem igaz, vagy nem jellemző.

Bpest, 1968. VII. 10.

Köszönetem és üdvözletem!

Veres Péter

A lapszélen, hosszában, piros tintával még ezt toldotta hozzá:

Még a hajdani Cobden Szövetség lapjában is (a címére nem emlékszem) jelent meg valami tőlem. Sőt az Apollóban is. Bóka Lászlóék szerkesztették.

Amikor legutoljára, tavaly nyáron, Szegeden járt, éppen a bibliográfia ügyében keresett bennünket. Sajnos mindketten szabadságon voltunk.
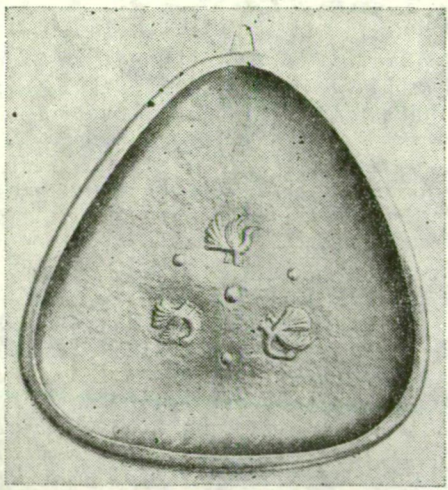
A bibliográfia viszont most már teljessé tehető, *az életmű lezárult.* S ha igaza volt is Veres Péternek, hogy az ő életművének jó válogatásra és hiteles monográfiára lenne sürgősen szüksége, a bibliográfia sem fölösleges, sőt: föltétele, *előmunkálata a majdani monográfiának.* Bízom benne, hogy a Veres Péter-bibliográfia a Somogyi-könyvtár műhelyéből kerül majd ki. Ez teszi teljessé az író szegedi kapcsolatainak tanulságos történetét.